

بررسی مؤلفه‌های هوش چندگانه گاردنر در کتاب‌های درسی دوره پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی

ویدا شریفی^۱، سالار فرامرزی^۲، سارا آقابابایی^۳

تاریخ وصول:

تاریخ پذیرش:

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی محتوای کتاب‌های درسی دوره پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی با تأکید بر میزان توجه به آموزش مهارت‌های هوش‌های چندگانه گاردنر انجام گرفت. روش پژوهش از نوع تحلیل محتوا بود. بدین منظور با استفاده از روش نمونه‌گیری تمام شمار کلیه کتاب‌های دوره پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی (۲۷ جلد کتاب) تحلیل شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از سیستم مقوله‌بندی و رمزگذاری متغیرها و خرده متغیرها که دارای روایی و اعتبار تأیید شده است، استفاده شد. داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی و روش مجذور خی تجزیه و تحلیل شدند. نتایج پژوهش نشان داد که بین پایه‌های تحصیلی و کتاب‌های مختلف دوره پیش حرفه‌ای از نظر میزان توجه به هوش‌های چندگانه تفاوت معنادار وجود دارد ($P < 0/01$). با توجه به یافته‌های پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که میزان توجه به آموزش هوش‌های چندگانه گاردنر در کتاب‌های متفاوت دوره پیش حرفه‌ای از روند نظام‌داری برخوردار نمی‌باشد. **واژگان کلیدی:** تحلیل محتوا، دوره پیش حرفه‌ای، دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی، هوش‌های چندگانه گاردنر.

---

۱. کارشناس ارشد برنامه ریزی درسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد میمه sharifi.vida@gmail

۲. استادیار گروه روان‌شناسی و آموزش کودکان با نیازهای ویژه دانشگاه اصفهان

۳. دانشجوی دکتری روان‌شناسی دانشگاه اصفهان sara.aghababaei@ymail.com

مقدمه

هوارد گاردنر^۱ برای نخستین بار در سال ۱۹۸۳ از طریق کتاب "چهارچوب ذهن"^۲ نظریه خود را مطرح کرد. او بیان کرد: "من معتقدم که توانایی شناختی انسان در مجموعه‌ای از توانایی‌ها، استعدادها و مهارت‌های روانی که من آن را هوش می‌نامم، بهتر توصیف می‌شود" (گاردنر، ۲۰۰۶). این نظریه پایه‌ای بر نظریه‌های کثرت‌گرا در مورد ذهن شد (گانگی^۳، ۲۰۱۱). گاردنر فرض کرد که هوش یک چیز مشخص نیست بلکه بیشتر یک استعداد ذاتی است که هر یک از انواع آن می‌تواند در موقعیت‌های متفاوت به کار گرفته شود. گاردنر نه مؤلفه هوش را مشخص کرده و معتقد است که آن‌ها مستقل از یکدیگر بوده و شامل، هوش زبانی، موسیقایی، منطقی-ریاضی، بینایی-فضایی، جنبشی-حرکتی، درون‌فردی، برون‌فردی، طبیعی و وجودی هستند (گاردنر، ۲۰۰۴؛ گاردنر، ۱۹۹۱). گاردنر امیدوار است که در آینده با جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها بتواند انواعی دیگر از هوش را نیز مشخص کند (گاردنر، ۲۰۰۹). او معتقد است که هر فردی همه انواع هوش را دارا بوده و آن‌ها را به کار می‌برد، با وجود این یک نوع هوش ممکن است قوی‌تر از دیگر انواع آن در یک فرد باشد. افزون بر این، عوامل ژنتیکی و فرهنگی در استفاده افراد از هر یک از انواع هوش و تحول آن‌ها نقش مهمی را دارا می‌باشند. گاردنر اذعان داشت که نظریه هوش او می‌تواند به وسیله روان‌شناسان در امر آموزش به کار گرفته شود (گاردنر، ۲۰۰۳). او بیان نمود که می‌توان هوش را آموزش داد و هر کس در هر سنی می‌تواند از طریق یادگیری به سطحی از مهارت‌های هوشی برسد (دراوباگ^۴، ۲۰۰۲ و یان^۵، ۲۰۰۶). شواهد مختلفی وجود دارد مبنی بر این که انسان‌ها از یکی یا همه انواع هوش

1. Gardner
2. Mind of frames
3. Gangi
4. Drawbaugh
5. Yan

برخوردار هستند و آموزش از طریق این نظریه می تواند در مدرسه به خلاقیت، درک و استفاده از دانش جدید و یادگیری مفاهیم آموزشی کمک نماید (عبدالعزیز^۱، ۲۰۰۸). این نظریه روش های آموزشی جدیدی را که می توانند در موقعیت کلاس به کار گرفته شوند، مطرح کرد. هر مدرسه ای که از این نظریه استفاده کند می تواند فهم و دانش عمیقی را بر پایه اصول و قوانین در دانش آموزان خود پرورش دهد (دلگشایی و دلاوری، ۲۰۱۲). نظریه هوش گاردنر یک عرصه وسیعی را برای اندازه گیری انواع مختلف هوش که می تواند در آموزش و یادگیری دانش آموزان و نیز در کمک به آنها برای رشد دادن مهارت های شناختی و انگیزه های درونی شان به کار گرفته شود، ایجاد نمود (ال سولیم^۲، ۲۰۱۲). به کارگیری هوش چندگانه در آموزش از جهاتی حائز اهمیت است؛ (۱) هر دانش آموز منحصر به فرد است، (۲) هوش غالب هر دانش آموز بروز داده می شود، (۳) هوش غالب به یادگیری کمک می کند، (۴) یادگیری های متنوع تجربه می شود، (۵) هوش چندگانه را می توان آموزش داد، (۶) روش های متفاوت ارزیابی را ایجاد می کند، (۷) معانی متفاوتی حاصل می شود (هورر^۳، ۲۰۰۰).

کتاب درسی در نظام آموزشی ایران یکی از مهم ترین منابع یادگیری به شمار می آید. وجود نظام آموزشی متمرکز موجب شد که کتاب درسی محور فعالیت آموزشی برای همه دانش آموزان در مناطق گوناگون و حتی کودکان با توانایی های مختلف باشد که چنین رویه ای جدا از برخی مزایای آن، مشکلات فراوانی را در کشور ایجاد کرده است. حال با توجه به این که کتاب درسی اهمیت زیادی در نظام آموزشی کشور دارد کارایی و مناسب بودن آن برابر با مطلوب بودن نظام آموزشی و ناکارآمدی آن مساوی با عدم کارایی و ضعف نظام آموزشی است. از این جهت توجه به کتاب های درسی و هماهنگ ساختن آن با توانایی های ذهنی دانش آموزان و

-
1. Abdulaziz
  2. Al Sulim
  3. Hoerr

مطلوب ساختن کتاب‌های درسی از حساسیت زیادی برخوردار است (ملکی، ۱۳۷۶). سازمان آموزش و پرورش استثنائی نیز با تعیین اهداف ویژه‌ای برای هر یک از دوره‌های سه‌گانه (ابتدایی، پیش‌حرفه‌ای و حرفه‌ای) در پی آموزش و پرورش دانش‌آموزان با نیازهای ویژه است. به گونه‌ای که بتوانند در زندگی شخصی و اجتماعی خود شرایط مناسب‌تری داشته باشند. با توجه به تفاوت‌های فردی که دانش‌آموزان کم‌توان‌ذهنی از نظر هوش، استعداد و انگیزه‌هایشان با یکدیگر دارند، لازم است ویژگی‌های فردی این دانش‌آموزان با خصوصیات برنامه‌های آموزشی و تحصیلی‌شان انطباق یابد (رباطی، ۱۳۸۶). تحلیل کتاب‌های درسی به دست اندرکاران و مؤلفین کتاب‌های درسی کمک می‌کند تا در هنگام تدوین، گزینش و تجدیدنظر در کتاب‌های درسی تصمیمات معقول‌تری را اتخاذ نمایند. یکی از انواع تحلیل، تحلیل محتواست. تحلیل محتوا یک روش پژوهشی منظم برای توصیف عینی و کمی محتوای کتاب‌ها و متون برنامه درسی و یا مقایسه پیام‌ها و ساختار محتوا با اهداف برنامه درسی است (یارمحمدیان، ۱۳۷۷).

پژوهش‌های متعددی در داخل و خارج از کشور به تحلیل محتوای کتب درسی دوره‌ها و پایه‌های مختلف تحصیلی پرداخته‌اند از جمله (ریف^۱، ۱۹۹۷؛ لمونی، استامو و استامو^۲، ۲۰۱۰؛ کوبیا^۳، ۲۰۰۹؛ ونگ^۴، ۲۰۱۰؛ بروکس^۵، ۲۰۰۸؛ بیکر و همکاران^۶، ۲۰۱۰؛ همایی، ۱۳۸۲؛ عباسی، ۱۳۸۳؛ اسفیجانی، زمانی و نصرآبادی؛ فاتحی زاده و فتحی؛ ۱۳۸۷؛ شاه‌محمدی، ۱۳۸۱؛ فرامرزی و عابدینی، ۱۳۹۱؛ عابدینی و فرامرزی، ۱۳۹۱؛ فرامرزی، ۱۳۸۸؛ جمشیدیان و همکاران، ۱۳۹۰؛ واشقانی فراهانی و علی پور، ۱۳۸۲؛ فراهانی و همکاران، ۱۳۹۰). در پژوهش

1. Ryf
2. LEMONI, STAMOU & STAMOU
3. Kobia
4. Weng
5. Brooks
6. Baker et al

حاضر نیز از روش تحلیل محتوا برای بررسی محتوای کتاب های درسی مقطع پیش حرفه ای دانش آموزان کم توان ذهنی با تأکید بر میزان توجه به آموزش مهارت های هوش های چندگانه گاردنر استفاده شده است. بنابراین این پژوهش به دنبال بررسی این سؤال می باشد که محتوای کتاب های درسی دوره پیش حرفه ای تا چه میزان به آموزش مؤلفه های هوش های چندگانه پرداخته اند و آیا بین کتاب های درسی و پایه های مختلف دوره پیش حرفه ای از نظر توجه به آموزش مؤلفه های هوش های چندگانه تفاوت معناداری وجود دارد؟

روش

پژوهش حاضر از نوع پژوهش های کیفی یا به عبارت دقیق تر از نوع تحلیل محتوا است. تحلیل محتوا را فن تحقیق برای توصیف عینی، نظام مند و کمی محتوای آشکار ارتباط یا همان تحلیل محتوای کمی می داند (براسون ۱۹۵۲؛ به نقل از کوی، ۱۳۷۵). این پژوهش روی ۲۷ جلد از کتاب های درسی دوره پیش حرفه ای دانش آموزان کم توان ذهنی صورت گرفت.

شرکت کنندگان

این پژوهش روی کتاب های درسی دوره ی پیش حرفه ای دانش آموزان کم توان ذهنی صورت گرفته است. این کتاب ها ۲۷ جلد و در مجموع ۲۴۲۹ صفحه بوده و مطابق با جدول زیر مشخص شده اند. به دلیل محدودیت تعداد، حجم و محتوای این کتاب ها، ضرورتی به انجام نمونه گیری نبود و بنابراین تمام محتوای کتاب های فوق به عنوان جامعه ی پژوهش (نمونه ی تمام شمار) انتخاب شد و مورد تحلیل و پژوهش قرار گرفت.

جدول ۱. جامعه و نمونه‌ی پژوهش کتاب‌های دوره‌ی پیش‌حرفه‌ای دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی

نام کتاب (سال تألیف)	کد (پایه)	تعداد صفحه
ریاضی	اول	۸۶
ریاضی	دوم	۹۲
ریاضی	سوم	۸۷
علوم تجربی	اول	۶۴
علوم تجربی	دوم	۷۱
علوم تجربی	سوم	۶۴
حرفه‌وفن	اول	۱۳۵
حرفه‌وفن	دوم	۲۲۰
حرفه‌وفن	سوم	۲۱۵
مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی	اول	۱۷۰
مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی	دوم	۱۲۷
مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی	سوم	۱۱۸
ادبیات فارسی	اول	۸۸
ادبیات فارسی	دوم	۱۰۵
ادبیات فارسی	سوم	۸۸
دینی	اول	۷۲
دینی	دوم	۷۲
دینی	سوم	۶۳
قرآن	اول	۳۰
قرآن	دوم	۳۳
قرآن	سوم	۱۳
پرورشی	اول	۵۶
پرورشی	دوم	۶۱
پرورشی	سوم	۴۸
هنر	اول	۸۷

۸۴	دوم	هنر
۸۰	سوم	هنر

ابزار

ابزار جمع آوری داده‌ها در پژوهش‌هایی که با روش تحلیل محتوا انجام می‌شوند، «سیستم مقوله‌بندی و رمزگذاری متغیرها و خرده متغیرها» است که می‌توان از آن به «فهرست واریسی» یاد کرد. برای ساخت «سیستم مقوله‌بندی شده‌ی» مربوط به هوش‌های چندگانه ابتدا هوش‌های چندگانه به متغیرهای اصلی یا رفتاری تقسیم و سپس تمامی رفتارها و مهارت‌هایی که زیرمجموعه‌ی هر کدام از خرده مهارت‌های فوق هستند مشخص و برای هر کدام رمزی در نظر گرفته شد. سپس این ابزار در یک مطالعه‌ی مقدماتی توسط دست کم ۵ نفر کارشناس از نظر مربوط بودن هر کدام از خرده متغیرها و مقوله‌ها با هوش‌های چندگانه و مفید بودن برای تجزیه و تحلیل محتوای مورد نظر (روایی) مورد ارزیابی و نمره‌گذاری قرار گرفتند. میانگین نمره ارزیابان و ضریب همبستگی بین نمره‌های داده‌شده به این ابزار هر چه بیشتر باشد نشان‌دهنده‌ی میزان روایی آن است. برای محاسبه پایایی ابزار فوق نمونه‌ای از محتوای کتاب‌های دوره‌ی پیش‌حرفه‌ای دانش‌آموزان کم‌توان‌ذهنی در دو نوبت متوالی بافاصله‌ی دو هفته توسط رمزگذاران، رمزگذاری و سپس همبستگی بین دو نوبت رمزگذاری محاسبه شد. هرچه مقدار این همبستگی بیشتر باشد پایایی قابل قبول‌تر ابزار اندازه‌گیری را مشخص می‌سازد.

نتایج

همان‌گونه که پیش از این بیان شد هدف از پژوهش حاضر پاسخ‌گویی به این سؤال بود که محتوای کتاب‌های دوره پیش‌حرفه‌ای تا چه میزان به آموزش مؤلفه‌های هوش‌های چندگانه

پرداخته‌اند و آیا بین کتاب‌های درسی و پایه‌های مختلف دوره پیش حرفه‌ای از نظر توجه به آموزش مؤلفه‌های هوش‌های چندگانه تفاوت معناداری وجود دارد؟ در زیر تجزیه و تحلیل آماری یافته‌های پژوهش به ترتیب ارائه شده است.

جدول ۲. توزیع فراوانی وجود یا عدم وجود انواع هوش در صفحات کتاب‌های درسی دوره‌ی پیش حرفه‌ای به تفکیک پایه‌های تحصیلی

متغیر	دوره تحصیلی	در کتاب وجود ندارد		در کتاب وجود دارد		کل	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
هوش ریاضی	اول	۵۷۷	۷۴/۸۴	۱۹۴	۲۵/۱۶	۷۷۱	۱۰۰
	دوم	۶۹۹	۷۸/۰۱	۱۹۷	۲۱/۹۹	۸۹۶	۱۰۰
	سوم	۵۸۲	۷۶/۳۸	۱۸۰	۲۳/۶۲	۷۶۲	۱۰۰
	کل	۱۸۵۸	۷۶/۴۹	۵۷۱	۲۳/۵۱	۲۴۲۹	۱۰۰
آزمون آماری: $P < ۰/۰۱$ و $X^2 = ۷۷/۹۹$ و $df = ۳۰$ و $N = ۲۴۲۹$							
زبانی	اول	۱۰۲	۱۳/۲۳	۶۶۹	۸۶/۷۷	۷۷۱	۱۰۰
	دوم	۱۰۰	۱۱/۱۶	۷۹۶	۸۸/۸۴	۸۹۶	۱۰۰
	سوم	۱۱۲	۱۴/۷۰	۶۵۰	۸۵/۳۰	۷۶۲	۱۰۰
	کل	۳۱۴	۱۲/۹۳	۲۱۱۵	۸۷/۰۷	۲۴۲۹	۱۰۰
آزمون آماری: $P < ۰/۰۱$ و $X^2 = ۶۱/۸۶$ و $df = ۳۲$ و $N = ۲۴۲۹$							
موسیقی	اول	۷۳۷	۹۵/۵۹	۳۴	۴/۴۱	۷۷۱	۱۰۰
	دوم	۸۸۱	۹۹/۱۱	۸	۰/۸۹	۸۹۶	۱۰۰
	سوم	۷۴۸	۹۸/۱۶	۱۴	۱/۸۴	۷۶۲	۱۰۰
	کل	۲۳۷۳	۹۷/۶۹	۵۶	۲/۳۱	۲۴۲۹	۱۰۰
آزمون آماری: $P < ۰/۰۱$ و $X^2 = ۵۱/۸۹$ و $df = ۱۶$ و $N = ۲۴۲۹$							
حرکتی	اول	۲۱۵	۲۷/۸۹	۵۵۶	۷۲/۱۱	۷۷۱	۱۰۰
	دوم	۲۶۴	۲۹/۴۶	۶۳۲	۷۰/۵۴	۸۹۶	۱۰۰
	سوم	۲۰۱	۲۶/۳۸	۵۶۱	۷۳/۶۲	۷۶۲	۱۰۰

۱۰۰	۲۴۲۹	۷۲	۱۷۴۹	۲۸	۶۸۰	کل	
آزمون آماری: $P < ۰/۰۱$ و $X^2 = ۱/۷۱۱$ و $df=۳۰$ و $N = ۲۴۲۹$							
۱۰۰	۷۷۱	۵۸/۶۳	۴۵۲	۴۱/۳۷	۳۱۹	اول	مکانی
۱۰۰	۸۹۶	۶۰/۴۹	۵۴۲	۳۹/۵۱	۳۵۴	دوم	
۱۰۰	۷۶۲	۶۸/۲۴	۵۲۰	۳۱/۷۶	۲۴۲	سوم	
۱۰۰	۲۴۲۹	۶۲/۳۳	۱۵۱۴	۳۷/۶۷	۹۱۵	کل	
آزمون آماری: $P < ۰/۰۱$ و $X^2 = ۱/۵۱$ و $df=۳۲$ و $N = ۲۴۲۹$							
۱۰۰	۷۷۱	۳۱	۲۳۹	۶۹	۵۳۲	اول	بین فردی
۱۰۰	۸۹۶	۲۳/۶۶	۲۱۲	۷۶/۳۴	۶۸۴	دوم	
۱۰۰	۷۶۲	۲۵/۵۹	۱۹۵	۷۴/۴۱	۵۶۷	سوم	
۱۰۰	۲۴۲۹	۲۶/۶۰	۶۴۶	۷۳/۴۰	۱۷۸۳	کل	
آزمون آماری: $P < ۰/۰۱$ و $X^2 = ۵۵/۵۶$ و $df=۳۲$ و $N = ۲۴۲۹$							
۱۰۰	۷۷۱	۴۸/۹۰	۳۷۷	۵۱/۱۰	۳۹۴	اول	درون فردی
۱۰۰	۸۹۶	۴۱/۱۸	۳۶۹	۵۸/۸۲	۵۲۷	دوم	
۱۰۰	۷۶۲	۳۹/۵۰	۳۰۱	۶۰/۵۰	۴۶۱	سوم	
۱۰۰	۲۴۲۹	۴۳/۱۰	۱۰۴۷	۵۶/۹۰	۱۳۸۲	کل	
آزمون آماری: $P < ۰/۰۱$ و $X^2 = ۸۰/۱۸$ و $df=۲۶$ و $N = ۲۴۲۹$							

یافته‌های جدول ۲ نشان می‌دهد که بین پایه‌های مختلف تحصیلی دوره پیش حرفه‌ای از نظر میزان توجه به آموزش هوش ریاضی تفاوت معناداری وجود دارد ($P < ۰/۰۱$ و $X^2 = ۷۷/۹۹$)، بدین صورت که در کتاب‌های مختلف درسی در پایه‌ی اول دوره پیش حرفه‌ای بیشترین میزان توجه به هوش ریاضی شده است (۲۵/۱۶٪)، این در حالی است که در کتاب‌های درسی پایه دوم کمترین میزان توجه به این نوع از هوش گردیده است (۲۱/۹۹٪). با این حال در کلیه‌ی کتاب‌های درسی پایه‌های تحصیلی دوره‌ی پیش حرفه‌ای به میزان (۲۳/۵۱٪) به هوش ریاضی توجه شده است.

در مورد هوش زبانی نیز بین پایه‌های مختلف تحصیلی دوره پیش حرفه‌ای از نظر میزان توجه به آموزش این هوش تفاوت معناداری وجود دارد ($P < ۰/۰۱$ و $X^2 = ۶۱/۸۶$). در کتاب‌های درسی پایه دوم بیشترین توجه به هوش زبانی گردیده است (به میزان ۸۸/۸۴٪) در حالی که در پایه سوم کم‌ترین توجه شده (۸۵/۳۰٪) و به طور کلی در پایه‌های مختلف تحصیلی دوره پیش حرفه‌ای به میزان (۸۷/۰۷٪) به هوش زبانی توجه گردیده است. یافته‌های جدول فوق هم‌چنین در مورد هوش موسیقی نشان می‌دهد که بین پایه‌های مختلف تحصیلی تفاوت معناداری وجود دارد ($P < ۰/۰۱$ و $X^2 = ۵۱/۸۹$)، به طوری که بیش‌ترین میزان توجه مربوط به پایه اول به میزان (۴/۴۱٪)، کم‌ترین میزان توجه مربوط به پایه دوم به میزان (۰/۸۹٪) و به طور کل در پایه‌های سه‌گانه (۲/۳۱٪) می‌باشد.

در زمینه هوش حرکتی نیز تفاوت معناداری بین پایه‌های مختلف تحصیلی است ($P < ۰/۰۱$ و $X^2 = ۱/۷۱۱$). بیش‌ترین میزان توجه به هوش حرکتی مربوط به پایه سوم به میزان (۷۳/۶۲٪)، کم‌ترین میزان توجه مربوط به پایه دوم به میزان (۷۰/۵۴٪) و به طور کل (۷۲٪) است. بین پایه‌های تحصیلی دوره پیش حرفه‌ای در آموزش هوش مکانی نیز تفاوت معناداری دیده شد ($P < ۰/۰۱$ و $X^2 = ۱/۵۱$). در حقیقت بیش‌ترین میزان توجه در آموزش این هوش مربوط به پایه سوم به میزان (۶۸/۲۴٪)، کم‌ترین میزان توجه مربوط به پایه اول به میزان (۵۸/۶۳٪) و به طور کل در پایه‌های سه‌گانه (۶۲/۳۳٪) بود. در مورد هوش بین فردی نیز تفاوت معناداری وجود داشت ($P < ۰/۰۱$ و $X^2 = ۵۵/۵۶$)، به صورتی که بیش‌ترین میزان توجه مربوط به پایه اول به میزان (۳۱٪)، کم‌ترین میزان توجه مربوط به پایه دوم به میزان (۲۳/۶۶٪) و به طور کل در پایه‌های سه‌گانه (۲۶/۶۰٪) بود. در نهایت نیز در آموزش هوش درون فردی نیز تفاوت معناداری وجود دارد ($P < ۰/۰۱$ و $X^2 = ۸۰/۱۸$). بیش‌ترین میزان توجه به آموزش این نوع از هوش مربوط به پایه اول به میزان (۴۸/۹۰٪)، کم‌ترین میزان توجه مربوط به پایه سوم به میزان

(۳۹/۵۰٪)، به طور کل در پایه های سه گانه (۴۳/۱۰٪) می باشد.

جدول ۳. توزیع فراوانی هوش ریاضی در صفحات کتاب های درسی دوره ی پیش حرفه ای دانش آموزان کم توان ذهنی

نام کتاب	در کتاب وجود ندارد		در کتاب وجود دارد		کل
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
مهارت های اجتماعی - اقتصادی	۳۴۶	۸۳/۳۷	۶۹	۱۶/۶۳	۴۱۵
ریاضی	۲۴	۹/۰۶	۲۴۱	۹۰/۹۴	۲۶۵
علوم تجربی	۱۵۰	۷۵/۳۸	۴۹	۲۴/۶۲	۱۹۹
ادبیات فارسی	۲۴۱	۸۵/۷۷	۴۰	۱۴/۲۳	۲۸۱
حرفه و فن	۴۹۱	۸۶/۱۴	۷۹	۱۳/۸۶	۵۷۰
دینی	۱۹۶	۹۴/۶۹	۱۱	۵/۳۱	۲۰۷
قرآن	۷۶	٪۱۰۰	۰	۰	۷۶
پرورشی	۱۲۳	۷۴/۵۵	۴۲	۲۵/۴۵	۱۶۵
هنر	۲۱۱	۸۴/۰۶	۴۰	۱۵/۹۴	۲۵۱
کل	۱۸۵۸	۷۶/۴۹	۵۷۱	۲۳/۵۱	۲۴۲۹

$$N = 2429 \quad df = 120 \quad \chi^2 = 1/70 \quad P < 0/01$$

یافته های جدول ۳ نشان می دهد که بیشترین میزان توجه به آموزش هوش ریاضی به ترتیب مربوط به دروس ریاضی (۹۰/۹۴٪)، پرورشی (۲۵/۴۵٪)، علوم (۲۴/۶۲٪)، مهارت های اجتماعی-اقتصادی (۱۶/۶۳٪) و هنر (۱۵/۹۴٪) بوده و کمترین میزان توجه به این نوع از هوش به ترتیب مربوط به دروس ادبیات فارسی (۱۴/۲۳٪)، حرفه و فن (۱۳/۸۶٪)، دینی (۵/۳۱٪) و قرآن (۰) است. هم چنین مشاهده می شود که به طور کلی در ۲۳/۵۱٪ از کل صفحات کتاب های درسی دوره پیش حرفه ای به آموزش هوش ریاضی توجه شده است. افزون بر این نتایج آزمون مجذور خی (X²) حاکی از این است که بین دروس مختلف دوره ی

پيش حرفه‌اي از نظر ميزان تأکيد بر هوش رياضي تفاوت معناداري وجود دارد ($p \leq 0.01$). به سخن ديگر بيشترين تأکيد بر اين نوع از هوش مربوط به کتاب‌هاي رياضي دوره‌ي پيش حرفه‌اي و کمترين تأکيد مربوط به کتاب‌هاي قرآن دوره‌ي پيش حرفه‌اي است.

جدول ۴. توزيع فراواني هوش زباني در صفحات کتاب‌هاي درسي دوره پيش حرفه‌اي دانش‌آموزان

کم‌توان‌ذهني

نام کتاب	در کتاب وجود ندارد		در کتاب وجود دارد		کل	
	فراواني	درصد	فراواني	درصد	فراواني	درصد
مهارت‌هاي اجتماعي - اقتصادي	۱۰۰	۲۴/۱۰	۳۱۵	۷۵/۹۰	۴۱۵	٪۱۰۰
رياضي	۳۰	۱۱/۳۲	۲۳۵	۸۸/۶۸	۲۶۵	٪۱۰۰
علوم تجربي	۲۳	۱۱/۵۶	۱۷۶	۸۸/۴۴	۱۹۹	٪۱۰۰
ادبيات فارسي	۴۸	۱۷/۰۸	۲۳۳	۸۲/۹۲	۲۸۱	٪۱۰۰
حرفه‌وفن	۶۳	۱۱/۰۵	۵۰۷	۸۸/۹۵	۵۷۰	٪۱۰۰
ديني	۱۸	۸/۷۰	۱۸۹	۹۱/۳۰	۲۰۷	٪۱۰۰
قرآن	۰	۰	۷۶	٪۱۰۰	۷۶	٪۱۰۰
پرورشي	۱۳	۷/۸۸	۱۵۲	۹۲/۱۲	۱۶۵	٪۱۰۰
هنر	۱۹	۷/۵۷	۲۳۲	۹۲/۴۳	۲۵۱	٪۱۰۰
کل	۳۱۴	۱۲/۹۳	۲۱۱۵	۸۷/۰۷	۲۴۲۹	٪۱۰۰

$$N = 2429 \text{ و } df = 128 \text{ و } X^2 = 2/05 \text{ و } P < 0/01$$

يافته‌هاي جدول ۴ نشان مي‌دهد که بيشترين ميزان توجه به هوش زباني به ترتيب مربوط به کتاب‌هاي قرآن (٪۱۰۰)، هنر (٪۹۲/۴۳)، پرورشي (٪۹۲/۱۲) و ديني (٪۹۱/۳۰) بوده و کمترين ميزان توجه به اين نوع از هوش مربوط به کتاب‌هاي رياضي (٪۷۵/۹۰) است. هم‌چنين مشاهده مي‌شود که به‌طورکلي در ٪۸۷/۰۷ از کل صفحات کتاب‌هاي درسي دوره پيش حرفه‌اي به هوش زباني توجه شده است. علاوه‌بر اين نتايج آزمون مجذور خي (X^2) حاكي از اين است که

بین کتاب های درسی مختلف دوره ی پیش حرفه ای از نظر میزان تأکید بر هوش زبانی تفاوت معناداری وجود دارد ($P < 0/01$)؛ به عبارت دیگر بیشترین تأکید بر این نوع از هوش مربوط به کتاب های قرآن و کمترین تأکید مربوط به کتاب های ریاضی بوده است.

جدول ۵. توزیع فراوانی هوش موسیقی در صفحات کتاب های درسی دوره پیش حرفه ای دانش آموزان کم توان ذهنی

نام کتاب	در کتاب وجود ندارد		در کتاب وجود دارد		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
مهارت های اجتماعی - اقتصادی	۴۰۹	۹۸/۵۵	۶	۱/۴۵	۴۱۵	۱۰۰٪
ریاضی	۲۶۱	۹۸/۴۹	۴	۱/۵۱	۲۶۵	۱۰۰٪
علوم تجربی	۱۹۷	۹۸/۹۹	۲	۱/۰۱	۱۹۹	۱۰۰٪
ادبیات فارسی	۲۷۳	۹۶/۸۰	۹	۳/۲۰	۲۸۱	۱۰۰٪
حرفه و فن	۵۷۰	۱۰۰٪	۰	۰	۵۷۰	۱۰۰٪
دینی	۲۰۴	۹۸/۵۵	۳	۱/۴۵	۲۰۷	۱۰۰٪
قرآن	۷۶	۱۰۰٪	۰	۰	۷۶	۱۰۰٪
پرورشی	۱۶۵	۱۰۰٪	۰	۰	۱۶۵	۱۰۰٪
هنر	۲۱۸	۸۶/۸۵	۳۳	۱۳/۱۵	۲۵۱	۱۰۰٪
کل	۲۳۷۳	۹۷/۶۹	۵۶	۲/۳۱	۲۴۲۹	۱۰۰٪

$$N = 2429 \text{ و } df = 64 \text{ و } x^2 = 3/32 \text{ و } P < 0/01$$

یافته های جدول ۵ نشان می دهد که بیشترین میزان توجه به هوش موسیقی به ترتیب مربوط به دروس هنر (۱۳/۱۵٪) و ادبیات فارسی (۳/۲۰٪) بوده و کمترین میزان توجه به این نوع از هوش به ترتیب مربوط به کتاب های قرآن (۰)، پرورشی (۰) و حرفه و فن (۰) است. هم چنین مشاهده می شود که به طور کلی در ۲/۳۱٪ از کل صفحات کتاب های درسی دوره پیش حرفه ای به هوش موسیقی توجه شده است که میزان بسیار اندکی است. افزون بر این نتایج آزمون

مجذور خی (X^2) حاکی از این است که بین کتاب‌های درسی مختلف دوره‌ی پیش حرفه‌ای از نظر میزان تأکید بر هوش موسیقی تفاوت معناداری وجود دارد ($P < ۰/۰۱$). به سخن دیگر بیشترین تأکید بر این نوع از هوش مربوط به کتاب‌های هنر و کمترین تأکید مربوط به کتاب‌های قرآن، پرورشی و حرفه‌وفن بوده است.

جدول ۶. توزیع فراوانی هوش حرکتی در صفحات کتاب‌های درسی دوره پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی

نام کتاب	در کتاب وجود ندارد		در کتاب وجود دارد		کل
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی	۱۳۸	۳۳/۲۵	۲۷۷	۶۶/۷۵	۴۱۵
ریاضی	۳۱	۱۱/۷۰	۲۳۴	۸۸/۳۰	۲۶۵
علوم تجربی	۸۴	۴۲/۲۱	۱۱۵	۵۷/۲۹	۱۹۹
ادبیات فارسی	۱۰۹	۳۸/۷۹	۱۷۲	۶۱/۲۱	۲۸۱
حرفه‌وفن	۵۶	۹/۸۲	۵۱۴	۹۰/۱۸	۵۷۰
دینی	۸۱	۳۹/۱۳	۱۲۶	۶۰/۸۷	۲۰۷
قرآن	۷۶	۱۰۰٪	۰	۰	۷۶
پرورشی	۴۹	۲۹/۷۰	۱۱۶	۷۰/۳۰	۱۶۵
هنر	۵۶	۲۲/۳۱	۱۹۵	۷۷/۶۹	۲۵۱
کل	۶۸۰	۲۸	۱۷۴۹	۷۲	۲۴۲۹

$$N = 2429 \text{ و } df = 120 \text{ و } X^2 = 2/48 \text{ و } P < 0/01$$

یافته‌های جدول ۶ نشان می‌دهد که بیشترین میزان توجه به هوش حرکتی به ترتیب مربوط به دروس حرفه‌وفن (۹۰/۱۸٪) و ریاضی (۸۸/۳۰٪) بوده و کمترین میزان توجه به این نوع از هوش مربوط به کتاب‌های قرآن (۰) است. هم‌چنین مشاهده می‌شود که به‌طور کلی در ۷۲٪ از

کل صفحات کتاب های درسی دوره پیش حرفه ای به هوش حرکتی توجه شده است. علاوه بر این نتایج آزمون مجذور خی (X^2) حاکی از این است که بین کتاب های درسی مختلف از نظر میزان تأکید بر هوش حرکتی تفاوت معناداری وجود دارد ($P < ۰/۰۱$). به بیان بیشترین تأکید بر این نوع از هوش مربوط به کتاب های حرفه و فن و کمترین تأکید مربوط به کتاب های قرآن بوده است.

جدول ۷. توزیع فراوانی هوش مکانی در صفحات کتاب های درسی دوره ی پیش حرفه ای دانش آموزان کم توان ذهنی

نام کتاب	در کتاب وجود ندارد		در کتاب وجود دارد		کل
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
مهارت های اجتماعی-اقتصادی	۲۵۱	۶۰/۴۸	۱۶۴	۳۹/۵۲	۴۱۵
ریاضی	۶۱	۲۳/۰۲	۲۰۴	۷۶/۹۸	۲۶۵
علوم تجربی	۸۴	۴۲/۲۱	۱۱۵	۵۷/۷۹	۱۹۹
ادبیات فارسی	۱۶۱	۵۷/۳۰	۱۲۰	۴۲/۷۰	۲۸۱
حرفه و فن	۵۷	۱۰/۱۰	۵۱۳	۹۰/۹۰	۵۷۰
دینی	۱۰۵	۵۰/۷۲	۱۰۲	۴۹/۲۸	۲۰۷
قرآن	۷۵	۹۸/۶۸	۱	۱/۳۲	۷۶
پرورش	۶۸	۴۱/۲۱	۹۷	۵۸/۷۹	۱۶۵
هنر	۵۳	۲۱/۱۲	۱۹۸	۷۸/۸۸	۲۵۱
کل	۹۱۵	۳۷/۶۷	۱۵۱۴	۶۲/۳۳	۲۴۲۹

$$N = ۲۴۲۹ \text{ و } df = ۱۲۸ \text{ و } X^2 = ۲/۱۲ \text{ و } P < ۰/۰۱$$

یافته های جدول ۷ نشان می دهد که بیشترین میزان توجه به هوش مکانی به ترتیب مربوط به دروس حرفه و فن (۹۰٪) و هنر (۷۸/۸۸٪) بوده و کمترین میزان توجه به این نوع از هوش مربوط به کتاب های قرآن (۱/۳۲٪) است. هم چنین مشاهده می شود که به طور کلی در ۶۲/۳۳٪

از کل صفحات کتاب‌های درسی دوره پیش حرفه‌ای به هوش مکانی توجه شده است. افزون بر این نتایج آزمون مجذور خی (χ^2) حاکی از این است که بین کتاب‌های درسی مختلف از نظر میزان تأکید بر هوش مکانی تفاوت معناداری وجود دارد ($P < 0/01$). به بیان دیگر بیشترین تأکید بر این نوع از هوش مربوط به کتاب‌های حرفه‌وفن و کمترین تأکید مربوط به کتاب‌های قرآن بوده است.

جدول ۸. توزیع فراوانی هوش بین فردی در صفحات کتاب‌های درسی دوره پیش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی

نام کتاب	در کتاب وجود ندارد		در کتاب وجود دارد		کل
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
مهارت‌های اجتماعی-اقتصادی	۲۵۵	۶۱/۴۵	۱۶۰	۳۸/۵۵	۴۱۵
ریاضی	۲۴۷	۹۳/۲۱	۱۸	۶/۷۹	۲۶۵
علوم تجربی	۱۴۴	۷۲/۳۶	۵۵	۲۷/۶۴	۱۹۹
ادبیات فارسی	۱۳۴	۴۷/۶۹	۱۴۷	۵۲/۳۱	۲۸۱
حرفه‌وفن	۵۱۲	۸۹/۸۲	۵۸	۱۰/۱۸	۵۷۰
دینی	۱۱۴	۵۵/۰۷	۹۳	۴۴/۹۳	۲۰۷
قرآن	۵۰	۶۵/۷۹	۲۶	۳۴/۲۱	۷۶
پرورشی	۱۱۳	۶۸/۴۸	۵۲	۳۱/۵۲	۱۶۵
هنر	۲۱۴	۸۵/۲۶	۳۷	۱۴/۷۴	۲۵۱
کل	۱۷۸۳	۷۳/۴۰	۶۴۶	۲۶/۶۰	۲۴۲۹

$$N = 2429 \text{ و } df = 128 \text{ و } \chi^2 = 6/42 \text{ و } P < 0/01$$

یافته‌های جدول ۸ نشان می‌دهد که بیشترین میزان توجه به هوش بین فردی به ترتیب مربوط به دروس ادبیات فارسی (۵۲/۳۱٪) و دینی (۴۴/۹۳٪) بوده و کمترین میزان توجه به این نوع از هوش مربوط به کتاب‌های ریاضی (۶/۷۹٪) و حرفه‌وفن (۱۰/۱۸٪) است. هم‌چنین مشاهده می‌شود که به‌طور کلی در ۲۶/۶۰٪ از کل صفحات کتاب‌های درسی دوره

پیش حرفه ای به هوش بین فردی توجه شده است. افزون بر این نتایج آزمون مجذور خبی (X^2) حاکی از این است که بین کتاب های درسی مختلف از نظر میزان تأکید بر هوش بین فردی تفاوت معناداری وجود دارد ($P < 0/01$). به بیان دیگر بیشترین تأکید بر این نوع از هوش مربوط به کتاب های ادبیات فارسی و کمترین تأکید مربوط به کتاب های ریاضی بوده است.

جدول ۹. توزیع فراوانی هوش درون فردی در صفحات کتاب های درسی دوره ی پیش حرفه ای دانش آموزان کم توان ذهنی

نام کتاب	در کتاب وجود ندارد		در کتاب وجود دارد		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
مهارت های اجتماعی-اقتصادی	۲۷۵	۶۶/۲۷	۱۴۰	۳۳/۷۳	۴۱۵	۱۰۰٪
ریاضی	۲۴۳	۹۱/۷۰	۲۲	۸/۳۰	۲۶۵	۱۰۰٪
علوم تجربی	۱۱۸	۵۹/۳۰	۸۱	۴۰/۷۰	۱۹۹	۱۰۰٪
ادبیات فارسی	۱۳۴	۴۷/۶۹	۱۴۷	۵۲/۳۱	۲۸۱	۱۰۰٪
حرفه و فن	۲۴۴	۴۲/۸۱	۳۲۶	۵۷/۱۹	۵۷۰	۱۰۰٪
دینی	۱۱۷	۵۶/۵۲	۹۰	۴۳/۴۸	۲۰۷	۱۰۰٪
قرآن	۷۵	۹۸/۶۸	۱	۱/۳۲	۷۶	۱۰۰٪
پرورشی	۸۳	۵۰/۳۰	۸۲	۴۹/۷۰	۱۶۵	۱۰۰٪
هنر	۹۳	۳۷/۰۵	۱۵۸	۶۲/۹۵	۲۵۱	۱۰۰٪
کل	۱۳۸۲	۵۹/۹۰	۱۰۴۷	۴۳/۱۰	۲۴۲۹	۱۰۰٪

$$N = 2429 \text{ و } df = 104 \text{ و } X^2 = 1/42 \text{ و } P < 0/01$$

یافته های جدول ۹ نشان می دهد که بیشترین میزان توجه به هوش درون فردی به ترتیب مربوط به دروس هنر (۶۲/۹۵٪) و حرفه و فن (۵۷/۱۹٪) بوده و کمترین میزان توجه به این نوع از هوش مربوط به کتاب های قرآن (۱/۳۲٪) و ریاضی (۸/۳۰٪) است. هم چنین مشاهده می شود که به طور کلی در ۴۳/۱۰٪ از کل صفحات کتاب های درسی دوره پیش حرفه ای به هوش درون فردی توجه شده است. علاوه بر این نتایج آزمون مجذور خبی (X^2) حاکی از

این است که بین کتاب‌های درسی مختلف از نظر میزان تأکید بر هوش درون‌فردی تفاوت معناداری وجود دارد ($P < 0/01$). به سخن دیگر بیشترین تأکید بر این نوع از هوش مربوط به درس هنر و کمترین تأکید مربوط به کتاب‌های قرآن بوده است.

بحث

هدف پژوهش حاضر بررسی محتوای کتاب‌های دوره پیش‌حرفه‌ای مدارس راهنمایی استثنایی از نظر توجه به آموزش هوش‌های چندگانه گاردنر در پایه‌ها و کتاب‌های مختلف این دوره تحصیلی است.

یافته‌ها نشان‌دهنده تفاوت‌های معنادار بین پایه‌های مختلف تحصیلی دوره پیش‌حرفه‌ای از نظر میزان توجه به هوش‌های چندگانه است. به طوری که در پایه‌های مختلف این دوره به هوش زبانی، مکانی و حرکتی بیشترین میزان توجه شده است. کم‌ترین توجه مربوط به هوش موسیقایی است که میزان آن بسیار اندک است. توجه به دیگر انواع هوش بررسی شده نیز، در حد متوسط است.

هم‌چنین با مقایسه نمره‌های کل انواع هوش در کتاب‌های مختلف دوره پیش‌حرفه‌ای می‌توان به این نتیجه دست یافت که به هوش زبانی و حرکتی بیش از انواع دیگر هوش‌های چندگانه توجه شده است. درحالی‌که به هوش موسیقایی کم‌ترین توجه شد.

با توجه به نتایج حاصل از پژوهش می‌توان این‌گونه استنباط کرد که کتاب‌های درسی دوره پیش‌حرفه‌ای دانش‌آموزان کم‌توان‌ذهنی به همه ابعاد و مؤلفه‌های هوشی به طور یکسان نپرداخته است. از طرفی با توجه به ادبیات و پیشینه نظری پژوهشی کودکان کم‌توان‌ذهنی می‌توان گفت این کودکان از نظر سن عقلی (توانایی‌های ذهنی)، در سطح معناداری پایین‌تر از

افراد عادی بوده و نیز نواقصی در رفتار سازشی دارند. مهارت های سازشی برای افراد کم توان ذهنی، به طور معمول قابل مقایسه با همسالان عادی آنها نیست. کودک دارای کم توانی ذهنی به چندین دلیل ممکن است در یادگیری و به کارگیری مهارت های اجتماعی مشکل داشته باشد، از جمله حواس پرتی، بی توجهی، ناتوانی در تشخیص سرخ ها و نشانه های اجتماعی و رفتار تکانشی (بناویدز و ماتسون^۱، ۱۹۹۳؛ برگن و موزلی^۲، ۱۹۹۴؛ مریل و پیکاک^۳، ۱۹۹۴). همچنین کودکان دارای کم توانی ذهنی در مهارت های تحصیلی مختلف از جمله محاسبات ریاضی عملکرد ضعیفی دارند، هرچند عملکرد آنها ممکن است به سن عقلی شان نزدیک باشد. این گونه کودکان ممکن است بتوانند محاسبات اصلی را بیاموزند، اما نتوانند این مفاهیم را به طور مناسب در موقعیت حل مسئله به کار گیرند (برنی - اسمیت و همکاران^۴، ۱۹۹۸).

(۱۹۹۸).

یکی از جدی ترین و آشکارترین ویژگی های افراد دارای کم توانی ذهنی تأخیر در گفتار و رشد زبان است (وارن و یودر^۵، ۱۹۹۷؛ آرماتاس^۶، ۲۰۰۹). ظاهر جسمی بسیاری از این کودکان کودکان نیز با کودکان عادی هم سن آنها تفاوتی ندارد. با وجود این، بین شدت کم توانی ذهنی و میزان تفاوت های جسمی افراد، رابطه وجود دارد (برنی - اسمیت و همکاران، ۱۹۹۸).

در تهیه برنامه آموزشی برای کودکان کم توان ذهنی توجه به این اهداف بسیار مهم و ضروری است: ۱) آموزش مهارت های اساسی شامل هجی کردن، خواندن، نوشتن، ریاضیات، هنر، تربیت بدنی، تعلیمات دینی و مهارت های دستی با توجه به رغبت ها و علائق کودکان و در

-
1. Benavidz & Matson
  2. Bergen & Mosley
  3. Merrill & Peacock
  4. Berene-Smith et al
  5. Warren & Yoder
  6. Armatas

حد رفع نیازهای روزمره در ارتباط با خود و دیگران، ۲) فراهم کردن زمینه برای رشد عادت مناسب در مورد بهداشت فردی، ۳) رشد روابط اجتماعی، ۴) ایجاد زمینه برای کسب تعادل هیجانی و احساس استقلال در مدرسه و خانه، ۵) تأمین صلاحیت شغلی با کارآموزی در حرفه‌های مناسب و غیره (سیف‌نراقی و نادری، ۱۳۷۹).

به‌طور کلی نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که در کتاب‌های درسی دوره پیش‌حرفه‌ای و در دوره‌های مختلف این دوره توجه اندکی به هوش موسیقی می‌شود که بهتر است این توجه بیشتر گردد. هم‌چنین به هوش بین فردی نیز توجه اندکی شده است که با توجه به ضعف‌هایی که برخی از کودکان کم‌توان ذهنی در مهارت‌های اجتماعی دارند لزوم توجه به این نوع از هوش در کتاب‌های آن‌ها بیشتر احساس می‌شود.

منابع

- اسفیجانی، ا؛ زمانی، ب.ع و نصرآبادی، ح.ب. (۱۳۸۷). مقایسه‌ی کتاب‌های درسی علوم ابتدایی ایران از نظر میزان توجه به مهارت‌های گوناگون در فرایند پژوهش با امریکا و انگلیس. فصلنامه مطالعات برنامه درسی، ۸، ۱۳۲-۱۵۵.
- جمشیدیان، ع؛ صادقیان، م؛ مرادزاده، س و فروهر، م. (۱۳۹۰). تحلیل محتوایی کتب دوره ابتدایی از نظر میزان توجه به متغیرهای فرهنگ ایثار و شهادت. بازیابی از پایگاه اطلاع‌رسانی فرهنگ ایثار و شهادت.
- رباطی، س. (۱۳۸۶). تأثیر آموزش بر اساس دو رویکرد هوش‌های چندگانه گاردنر با شیوه‌های سنتی تدریس بر عملکرد درس علوم دانش‌آموزان ابتدایی شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت‌معلم.
- سیف‌نراقی، م و نادری، ع. (۱۳۷۹). روان‌شناسی کودکان عقب‌مانده‌ی ذهنی و روش‌های

- آموزش آن‌ها. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب درسی علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
 شاه‌محمدی، ن. (۱۳۸۱). تحلیل محتوای کتاب‌های علوم تجربی پایه‌های چهارم و پنجم
 ابتدایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی آموزشی. دانشگاه تهران. دانشگاه علوم
 تربیتی و روان‌شناسی.
- عابدینی، ی و فرامرزی، س. (۱۳۹۱). گزارش کیفی از آموزه‌های دینی در کتاب‌های درسی
 دوره ابتدایی. فصل‌نامه علمی- پژوهشی پژوهش‌های کاربردی روان‌شناختی، سال سوم، شماره
 ۱، ۱۳-۲۸.
- عباسی، م. (۱۳۸۳). تحلیل محتوای کتاب‌های علوم اجتماعی دوره متوسطه از نظر انطباق با
 اهداف مصوب. سازمان آموزش و پرورش استان اصفهان، کارشناسی تحقیقات.
- فرامرزی، س. (۱۳۸۸). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به لحاظ توجه به آموزش
 مهارت‌های زندگی. سازمان آموزش و پرورش استان مرکزی، مدیریت پژوهشی.
- فرامرزی، س و عابدینی، ی. (۱۳۹۱). میزان توجه کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به مؤلفه‌های
 هوش هیجانی. مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران، شماره ۱، ۶۳-۸۴.
- فراهانی، ع، ارجمندنیا، ع.ا، افروز، غ.ع و حسن‌زاده، س. (۱۳۹۰). تحلیل محتوای کارکردی
 کتاب‌های ریاضی مقطع ابتدایی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی. فصلنامه دانش‌شناسی (علوم
 کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات)، ۴، ۱۵، ۵۳-۷۰.
- ملکی، حسن. (۱۳۷۶). برنامه‌ریزی درسی راهنمای عمل. تهران: انتشارات مدرسه.
- واشقانی فراهانی، م و علی‌پور، ا. (۱۳۸۲). تحلیل محتوای کتاب درسی علوم پایه اول کودکان
 کم‌توان ذهنی و مقایسه آن با کتاب درسی علوم پایه اول کودکان عادی. پژوهش در حیطه
 کودکان استثنایی، ۳، ۲، ۱۱۷-۱۴۲.
- همایی، ر. (۱۳۸۲). تحلیل محتوای کتاب‌ها در دوره‌های راهنمایی از نظر فرهنگ کار. سازمان

آموزش و پرورش استان اصفهان. کارشناسی تحقیقات.

یارمحمدیان، محمدحسین. (۱۳۷۷). *اصول برنامه ریزی درسی*. تهران: انتشارات یادواره کتاب.

Abdulaziz, A. (2008). Identifying faculty members' multiple intelligences in the institute of public administration Saudi Arabia. Unpublished doctoral dissertation, State University of Arkansas.

Al Sulim, G. (2012). Prediction of the correlation between the strategies of the teaching methods and the multiple intelligence of some graduate female students at Imam Mohammad Ibn Saud Islamic University. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 47, 1268 – 1275.

Armatas, V. (2009). Mental retardation: definitions, etiology, epidemiology and diagnosis. *Journal of Sport Health Research*, 1(2):112-122.

Baker, D., Knipe, H., Collins, J., Lea, J., Cummings, E., Blair, C., & Garnson, D. (2010). One hundred years of elementary school mathematics in the United States: A content analysis. *Journal for Research in Mathematics Education*, 41(4), 383-423.

Bergen, A-M. E., & Mosley, J.L. (1994). Attention and attentional shift efficiency in individuals with and without mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 98, 688-743.

Berne-smith, M., Ittenbach, R, F., & Patton, J. (1998). *Mental retardation*. Upper Saddle River, NJ: Merrill.

Benavidez, D. A., & Matson, J. L. (1993). Assessment of depression in mentally retarded adolescents. *Research in Developmental Disabilities*, 14, 179-188.

Brooks, K. M. (2008). A content analysis of physical science textbooks with regard to the nature of science and ethnic diversity. Doctorial dissertation, University of Houston, faculty of the college of education, Department of education.

Delgoshaei, Y., & Delavari, N. (2012). Applying multiple-intelligence approach to education and analyzing its impact on cognitive development of pre-school children. *Procedia -Social and Behavioral Sciences*, 32, 361 – 366.

Drawbaugh, D. W. (2002). An investigation of the impact of focused leadership professional development on the professional lives of selected North Carolina elementary and secondary school personnel. Unpublished doctoral dissertation, The University of North Carolina at Greensboro, USA.

Gangi, S. (2011). Differentiating instruction using multiple intelligences in the elementary school classroom: A literature review. University of Wisconsin-Stout.

Gardner, H. (2006). Multiple intelligences; new horizons. New York, NY. Basic Books.

Gardner, H. (2004). A multiplicity of intelligences: In tribute to Professor Luigi Vigno. Retrieved May 2, 2007, [Online] Available: <http://www.howardgardner.com>

Gardner, H. (1991). Intelligence in seven steps. In D. Dickson (Ed.), Creating the future (pp. 68-75). England: Accelerated Learning Systems.

Gardner, H. (2009). Frequently asked questions-- multiple intelligences and related

educational topics. Retrieved from <http://howardgardner.com>

Gardner, H. (2003). MI after 20 years. Retrieved from <http://www.howardgardner.com/Papers/papers.html>

Hoerr, T. R. (2000). Becoming a multiple intelligences school. Alexandria, USA: Va Assoc.

Kobia, J. M. (2009). Femminity and masculinity in English primary school textbooks in kenya. The International Journal of Language Society and culture, 28,57-71.

Lemoni, R., Stamou, A.G., & Stamou, G.P. (2010). Romantic, classic and baroque views of nature: An analysis of pictures about environment in Greek primary school textbooks. Cultural Studies of Science Education, 5(1), 47-54.

Merrill, E. C., & Peacock, M. (1994). Allocation of attention and task difficulty. American Journal on Mental Retardation, 98, 588-593

Ryf, A. (1997). Primary school textbooks in Zimbabwe: An analysis in social context. Master thesis, Concordia University, faculty of arts and science, Department of education.

Warren, S. F., & Yoder, P. J. (1997). Emerging model of communication and language intervention. Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews, 3(4), 358-362.

Weng, L. (2010). Shanghai children's value socialization and its change: A comparative analysis of primary school textbooks. China Media Research, 19(2),

---

27-31.

Yan, J. (2006). It is in daily life that the multiple intelligences for children was cultivated. China: China Textile.